THE ISRAELITE PRESS
The only Jewish Newspaper in Western Canada.
דאס אידישע ווארט
Office and Place of Business: Israelite Press Bldg., 165 Selkirk Ave., E.
Published daily except Saturday and Sunday.
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA.
Subscription: $6.00 per year.
Established 1910 Phones: 55 409—52 213
WINNIPEG — MANITOBA

די בראנדייסיסטן בארימען זיך צו פרי

נאך איידער דער 17טער ציוניסטישער קאנגרעס האט צייט געהאט אפיציעל צו באשטעטיקן און הארמאניזירן די פארשיידענע רעזאלוציעס וואס ער האט אנגענומען, ווילן שוין די אנגעבלאזענע "אויסגערעכנטע", טרוקענע בראנדייסיסטן פון אמעריקע שלאגן קאפיטאל פון זייער איינפלוס און בארימען זיך מיט זייער ווירקונג אויף'ן קאנגרעס.

פאר אונז ליגט א בריף ארויסגעשיקט פון דער אמעריקאנער ציוניסטישער ארגאניזאציע מיט דעם שרייענדיקן קעפל : "דער ציוניסטישער קאנגרעס נעמט אן די אמעריקאנער ציוניסטישע פראגראם". און פון זיין אינהאלט דערוויסן מיר זיך, אז דער קאנגרעס האט באשלאסן "צו באשטימען א נייע קאמיסיע וועלכע זאל זיך באשעפטיקן אויסשליסלאך מיט דער עקאנאמישער אנטוויקלונג פון ארץ־ישראל". לויט דעם דערמאנטן בריף זאל די דאזיקע קאמיסיע האנדלען אינגאנצן אומאפהענגיק פון דער פאליטישער אפטיילונג פון דער איד. אגענטור.

ניט נאר איז דער דאזיקער באשלוס אן עכט אמעריקאנער פראדוקט, נאר מען דערמאנט אונז אין דעם בריף אז דער דאזיקער פרינציפ איז פארמולירט געווארן נאך מיט 10 יאר צוריק פון דזשאסטיס לואיס ד. בראנדייס.

מיר האבן דערווייל נאך ניט באקומען דעם טעקסט פון דער דערמאנטער "אמעריקען־מייד" רעזאלוציע. קיינע פון די אויספירלאכע טעלעגראפישע באריכטן וואס די צייטונגען האבן טעגלאך באקומען פון באזעל, דערמאנען זי ניט. קאנטיק אז זי איז ניט באטראכט געווארן, ניט פונ'ם קאנגרעס און ניט פון די צייטונגס קארעספאנדענטן ווי אן אויסערגעוויינלאכע דערשיינונג, אדער ווי א נייער ווענדונגס־פונקט אין דער צוקונפטיקער ציוניסטישער טעטיקייט.

און אין אמת'ן, ווארום זאל דער דאזיקער שריט באטראכט ווערן ווי א ראדיקאלער, אדער באזונדערס וויכטיקער, און מיט וואס האבן זיך דא די בראנדייסיסטן צו בארימען ?

איז עס פאקטיש מעגלאך אז אן עקאנאמישע אנטוויקלונגס קאמיסיע זאל ארבעטן אינגאנצן אפגעזונדערט און אומאפהענגיק פון דער פאליטישער אפטיילונג ?

צי ס'איז דען פאראן א פאלק וואס זאל זיך האבן אנטוויקלט עקאנאמיש אין א צייט פון פאליטישער אומזיכערקייט ? קאן זיך א לאנד אנטוויקלען עקאנאמיש אזוי לאנג ווי די פאליטישע באדינגונגען זיינען ניט גינסטיק ? איז דאס איבערהויפט מעגלאך אין ארץ־ישראל, וואו די לאגע איז פיל קאמפליצירטער און שווערער, א דאנק די אויסערגעוויינלאכע אינערלאכע און אויסערלאכע באדינגונגען צו וועלכע זי איז אונטערגעווארפן ?

* * * * *

דאס מערקווירדיקסטע איז וואס דער פארלאנג פאר אן אומאפהייניקער עקאנאמישער אנטוויקלונגס קאמיסיע קומט גראד פון יענע ציוניסטן וואס האבן אנגענומען דעם הויך־קלינגענדיקן לאזונג : "צוריק צו הערצלען". אויב אזא לאזונג מיינט עפעס, דאן מוז עס מיינען אז קודם כל דארף מען פארזיכערן דעם פאליטישן באדן — און דאן זיך נעמען צו קאלאניזאציע אדער אינערלאכע עקאנאמישע אנטוויקלונג; אדער אמווייניקסטנס אז די עקאנאמישע אנטוויקלונג זאל גיין האנט־אין־האנט מיט דער פאליטישער.

* * * * *

אויב דער קאנגרעס האט יא אנגענומען אזא באשלוס איצט, דארף דאס זיין א דאנק דעם וואס די מערהייט פון די דעלעגאטן זיינען איבערצייגט אז די איצטיקע פאליטישע באדינגונגען זיינען שוין גינסטיק גענוג פאר אן אינטענסיווער עקאנאמישער אנטוויקלונג. אויב אבער די פאליטישע לאגע איז אזוי גינסטיק — טא פארוואס האבן די בראנדייסיסטן אזוי ביטער געקעמפט קעגן ווייצמאנען און אזוי עקשנות'דיק געארבעט אים צו באזייטיקן ? איינס פון די ביידע : אדער די פאליטישע לאגע איז א גינסטיקע — וואס דאס מיינט אז ווייצמאן האט דערפאלגרייך דערפילט זיין אויפגאבע, אדער ער האט ניט ריכטיק געהאנדלט, ניט געשאפן די נויטיקע גינסטיקע פאליטישע באדינגונגען, און דאס מיינט אז ס'איז ניטא קיין פלאץ פאר א באזונדערער עקאנאמישער אנטוויקלונגס אקציע.

דער קאנגרעס, לויט דער באהויפטונג פון דער בראנדייס גרופע, האט אבער אנגענומען דעם באשלוס פאר א באזונדער קאמיסיע און דערמיט אליין אנערקענט די גוטע ארבעט פון דער ביז איצטיקער ציוניסטישער אדמיניסטראציע. און וועמען קומט דער קרעדיט דערפאר ? געוויס ניט די בראנדייסיסטן וועלכע האבן אין משך פון גאנצע צען יאר צייט — אין דער סאמע וויכטיקסטער און שווערסטער פעריאדע פון דער ציוניסטישער טעטיקייט — ניט נאר ניט געהאלפן, נאר פארקערט, פיל געשטערט דורך זייער צוריקציען זיך פון דער ארגאניזאציע און מאכן שבת פאר זיך — אנפירנדיק א באזונדערע אקציע און א פיינטלאכע אפאזיציע קעגן ווייצמאנען, זוכנדיק אים צו דיסקרעדיטירן און אפשוואכן זיינע הענט.

מיט דער באזייטיקונג פון ווייצמאנען, וועלן די בראנדייסיסטן ניט מער האבן קיין בארעכטיקונג פאר באזונדער טעטיקייט. זיי וועלן האבן א פרייען וועג דורכצופירן "זייערע" אייגענע פלענער. מיר וועלן מיט נייגעריקייט נאכפאלגן זייער ארבעט און — — רעזולטאטן.

אלדערמאן גרעי אויף דער וואך

מיר האבן מיט א פאר טעג צוריק, אויף דעם זעלבן פלאץ, אונטערגעשטראכן א כאראקטעריסטישן פאקט, — אז די אגיטאציע קעגן דעם באשלוס פונ'ם סקול בארד פאר ארויפלייגן א טאקס אויף גרייד 12 און א. ז. וו. — איז הויפטזאכלאך אנגעפירט געווארן פון דער אידישער טייל פון דער באפעלקערונג. כאטש דאס איז ניט קיין ספעציפיש אידישע פראגע, נאר עס באריהרט אין דער זעלבער מאס אלע אנדערע גרופעס פון דער באפעלקערונג.

נעכטן האבן מיר באריכטעט אן אנדער פאל וואו מיר, אידן, האבן גענומען די איניציאטיווע צו פראטעסטירן קעגן אן אומגערעכטיקייט וואס באריהרט ווידער א גרויסע טייל פון קאנאדעס באפעלקערונג, נים נאר די אידן : — דער פארשלאג וואס איז געמאכט געווארן אין סענאט צו צווינגען אלע "פרעמדע" אין קאנאדע ארומצוטראגן מיט זיך א "רעגיסטראציע בילעט".

דער געזעץ־פראיעקט וועלכן סענאטאר קאסגרעין האט אריינגעבראכט אין סענאט איז אינספירירט געווארן פון אן ענלאכן געזעץ וואס איז אנגענומען געווארן אין סטייט מישיגאן — און איז א באליידיקונג פאר אלע אימיגראנטן. ווען דער פארשלאג איז געמאכט געווארן אין די שטאטן, האט זיך ארגאניזירט א שטארקע אפאזיציע צו אים. אין קאנאדע אבער האט זיך במעט קיין שטימע ניט אויפגעהויבן אין דער עפנטלאכקייט קעגן דעם שענדלאכן געזעץ. אלדערמאן גרעי פון וויניפעג, איז געווען דער ערשטער. און ביז איצט, דער איינציקער, וועלכער האט אריינגעטראגן א פראטעסט רעזאלוציע אין סיטי קאונסיל און ניט גערוט ביז די רעזאלוציע איז אנגענומען געווארן, ערשטנס, פון דער לעגיסלאטיווער קאמיסיע, און מאנטאג אוונט — איז זי אויך אנגענומען געווארן, מיט א באדייטנדער מאיאריטעט, פון סיטי קאונסיל.

מיר גראטולירן אלד. גרעי פאר זיין שטיין אויף דער וואך — און זיין באמיאונג צו באשיצן די אינטערעסן פון די וועמען מען זוכט צו אונטערדריקן און באליידיקן.

זעלטענע קאריערע פון אידישן געלערנטן

פון ד. קליינגלערער

(ספעצ. פאר ד. א. וו. דורך "איטא")

א אידישער יונגערמאן פון פוילן — בארימטסטער פארשער אויפ'ן געביט פון פסיכיאטריע אין איטאליע. — ווערט איינשטימיק דערוויילט אלס פראפעסאר פון נעאפאלער אוניווערסיטעט. — איטאליענישע פרעסע לויבט זיינע הייל־מעטאדן אלס "דערלייזונג פון דער איטאליענישער ראסע און פאלק".

אומגעפער מיט צען יאר צוריק איז געקומען קיין איטאליע, נאך לאנגע און שווערע וואנדערונגען דורך פארשיידענע אייראפייאישע שטעט א אידישער יונגערמאן פון פוילן, יעקב אייזענשטאט. ער האט געהאפט אין איטאליע ענדלאך צו ענדיקן זיינע מעדיצין שטודיען, וועלכע ער האט געמוזט אייניקע מאל אונטערברעכן.

ער האט זיך פארשריבן אויף דער נעאפאלער אוניווערסיטעט, האפנדיק גלייכצייטיק, דאס אין דער גרויסער איטאליענישער שטאט, וואס ווערט זייער באזוכט דורך פרעמדע טוריסטן, וועט ער אויך גיכער די מעגלאכקייט האבן צו פארדינען אויפן לעבן. די אויסזיכטן צו פארדינען זיינען אבער געווען אין דער ווירקלאכקייט זייער שוואכע און במילא האט דער יונגער סטודענט געמוזט ליידן הונגער און פיל צרות אויסשטיין.

שטארקע כאראקטערן ווערן אבער אין קאמף מיט לעבנס שווערקייטן ניט געבראכן . . . פארקערט, זיי ווערן געפעסטיקט און אנטשלאסן צום ווייטערדיקן אויסהאלטן . . . מיט דער לאגע פון דעם אידישן ליידענדן אבער, פלייסיקן מעדיצין־סטודענט האט זיך פאראינטערעסירט נאך א צופעליקן מיט אים געשפרעך, דער בארימטער איטאליענישער געלערנטער, פראפעסאר פון פסיכיאטריע אין נעאפאלער אוניווערסיטעט : לעאנארד ביאנכי, וועלכער האט פון דאן אן אים מאטעריאליש און מאראליש געשטיצט.

פראפעסאר ביאנכי האט טאקע דר. אייזענשטאט צו פארדאנקען זיין איצטיקע שטעלונג און די באדייטנדע דערפאלגן פון זיין וויסנשאפטלאכער קאריערע. זעענדיק זיין גרויסן פלייס און די ניט געוויינלאכע פעאיקייטן האט אים פראפעסאר ביאנכי גענומען צו זיך אלס זיין אסיסטענט און אזוי ארום אים געשאפן די ווייטערדיקע גינסטיקע באדינגונגען פאר זיין וויסנשאפטלאכער טעטיקייט.

די האפענונגען, וועלכע פראפעסאר ביאנכי האט געלייגט אויף זיין יונגן אידישן אסיסטענט זיינען געווען פאלקאם באגרינדעט, ווען איצט, אין אייניקע יאר נאך פראפעסאר ביאנכיס טויט האט דער מעדיצינישער פאקולטעט פון נעאפאלער אוניווערסיטעט איינשטימיק אויסגעקליבן דר. אייזענשטאט איבערצונעמען די קאטעדרע נאך דעם בארימטן איטאליענישן פסיכיאטער.

דר. אייזענשטאט באזיצט שוין היינט אין דער וויסנשאפטלאכער וועלט, אין איטאליע און אין אויסלאנד, א גרויסן נאמען. זיינע ווערק אויפן געביט פון פסיכיאטריע און היילונג פון גייסטיק קראנקע, אומנארמאלע קינדער ווערן פארפאלגט מיט דעם גרעסטן אינטערעס. זיין לעצטע גרויסע וויסנשאפטלאכע ארבעט איבערן איינפלוס פון ראציאנאלע דערציאונג אויף גייסטיק אומנארמאלע און פארברעכערישע טיפן, ווערט אין איטאליע גערעכנט אלס א ווערק פון אויסערגעוויינלאך וויכטיקער באדייטונג. עס האט שוין צוגעצווינגען די אויפמערקזאמקייט פון פילע אויסלענדישע וויסנשאפטלאכע אינסטיטוטן און אפילו פון פעלקערבונד.

דעם פארבארייטערן פון דער דאזיקער ווערק — ווי עס האט מיר לעצטנס געזאגט דר. אייזענשטאט — און די עקספערימענטן, וועלכע ער האט דורכגעפירט אין צוזאמענהאנג מיט דעם, האט ער געווידמעט אויסשליסלאך די לעצטע זעקס יאר. אויף די קאסטן פון נעאפאלער אוניווערסיטעט איז ער געפארן קיין אויסלאנד און האט אין לענינגראד פארבראכט א גאנץ יאר אין דער קליניק פון דעם בארימטן פראפעסאר בעכטיערעוו.

צוזאמען מיט פראפעסאר בעכטיערעוו האט דר. אייזענשטאט דורכגעפירט פארשונגען איבער די אייגנשאפטן פון די מוח־קעמערלאך, איבער די מעגלאכקייטן פון געדאנקען טראנסמיסיע, איבער היפנאטיזם, האט געשאפן זיין אייגענע אריגינעלע טעאריע איבערן עצם פון דעם געדאנק און דענקונגס ארט.

דר. אייזענשטאט האט אין איינעם פון זיינע לעצטע ווערק באגרינדעט דאס דער מענשלאכער מוח שאפט עלעקטריק מאגנעטישע שטראלן (ענלאך צו די הארץ פאליעס) און זיי קענען ווערן איבערגעגעבן און אויפגענומען דורך אנדערע מענשן און אפילו דורך חיות. די עקספערימענטן וועלכע דר. אייזענשטאט האט אויף דעם געביט לעצטנס אויסגעפירט אין נעאפאל האבן באגרינדעט זיין טעאריע און צוגעצווינגען צו זיי די אויפמערקזאמקייט פון די ברייטסטע וויסענשאפטלאכע און געזעלשאפטלאכע קרייזן.

כדי מעגלאך מאכן דר. אייזענשטאטן איבערצונעמען די קאטעדרע פון פסיכיאטריע אויפן נעאפאלער אוניווערסיטעט האט ער באקומען די איטאליענישע בירגערשאפט. אין דעם קעניגלאכן דעקרעט וועלכער אנערקענט אים די איטאליענישע בירגערשאפט, ווערט בפירוש מאטיווירט דאס ער באקומט זי פאר זיינע באזונדערע וויכטיקע וויסנשאפטלאכע פארדינסטן.

דר. יעקב אייזענשטאט איז איצט אלט אינגאנצן 33 יאר. ער איז געבוירן געווארן אין מעזיריטש, אין קאנגרעס פוילן, אין א פרומער, אידישער פאמיליע. אין דעם יאר 1915 ביי דער עוואקואציע פון דעם רוסישן מיליטער פון פוילן איז ער צוזאמען מיט זיין פאמיליע אוועק קיין רוסלאנד און האט אין מאסקווע געענדיקט די מיטל־שולע. ער ווערט אנגענומען אינם מאסקווער אוניווערסיטעט, אבער נאכן אויסברעכן פון דער באלשעוויסטישער רעוואלוציע מוז ער איבעררייסן זיינע שטודיען און איצט נאך לאנגע שווערקייטן דערשלאגט ער זיך נאך נעאפאל.

באזונדערן אינטערעס רופן איצט ארויס אין דער איטאליענישער וויסנשאפטלאכער וועלט דר. אייזענשטאטס פארשונגען איבער אזוי גערופענע "געבוירענע פארברעכער". ער וויל באווייזן דאס אפילו די "געבוירענע פארברעכער", וועלכע האבן גע'ירש'נט פון זייערע עלטערן די פארברעכערישע נייגונגען, קאנען דורך באזונדערע דערציאונגס מעטאדן דערווארבן נייע זיטן און אייגנשאפטן, וועלכע קאנען ענדערן דאס גאנצע וועזן און כאראקטער פון א שעדלאך פארברעכערישן טיפ.

די דאזיקע אייגנשאפטן קאן ער איבערגעבן זיינע קינדער און אזוי ארום דער געזעלשאפט געבן נוצלאכע און ערלאכע בירגער.

דר אייזענשטאט האט באוויזן די ריכטיקייט פון זיינע דערציאונגס מעטאדן אויף 2736 פארברעכער, און גייסטיק אומנארמאלע טיפן, וועלכע ער האט געהאט אונטער זיין אבסערוואציע אין די משוגעים הייזער און שטראף אנשטאלטן פון נעאפאל. 92,2% פון זיי האט ער אויסגעהיילט און געשאפן פון זיי נארמאלע, ארבעטס פעאיקע מענשן.

די איטאליענישע פרעסע, ארומריידנדיק די דאזיקע הייל מעטאדן פון דר. אייזענשטאט, זאגט וועגן אים דאס "ער ברייננגט כבוד דער וויסנשאפט און דער מענשהייט".

א דאנק דר. אייזענשטאטס פארשונגען — שרייבט וועגן אים א באדייטנדע איטאליענישע צייטשריפט : "קומט צו אונז א שטראל פון האפענונג און גלויבן אין דער צוקונפט פון אונזער ראסע. די צוקונפט פון אונזער פאלק איז אלץ מער באדראט דורך דעם אומגעהויערן וואוקס פון נערוון און גייסטעס־קראנקהייטן" . . .

אין א קורצער צייט האט זיך דר. אייזענשטאט, א דאנק זיין אומערמידלאכער ארבעט דערווארבן איינעם פון די שענסטע שטעלונגען אין דער איטאליענישער מעדיצינישער וועלט, און אויפן געביט פון פסיכיאטריע, וועלכע האט שטענדיק געהאט אין איטאליע באדייטנדע פארשער און אווטאריטעטן.

דער שרייבער פון די דאזיקע שורות האט נאך פריש אין זכרון, ווען מיט א יאר זעקס־זיבן צוריק האט ער באגעגנט צום ערשטן מאל דעם יונגן אידישן אסיסטענט פון פראפעסאר ביאנכי.

ער (דער שרייבער), האט דר. אייזענשטאטן דאן, אין א שיינעם פרילינג אוונט, באגלייט אויפן קאפא די מאנטע, אין דער אומגעבונג פון נעאפאל, וואו ער האט געוואוינט ביים אידיש איטאליענישן פיזיקער, פראפעסאר בעמפאראד, לייטער פון אסטראנאמישן אבסערוואטאריום, אויפן קאפא די מאנטע.

דר. אייזענשטאט האט אים דען דערציילט וועגן זיינע וויסנשאפטלאכע פארשונגען, וועגן די שווועריקייטן, וועלכע ער מוז באקעמפן, וועגן זיין הארטן לעבנסוועג.

הערנדיק זיך צו, צו זיינע ווערטער און צו זיין אנטשלאסענעם טאן, האט ער (דער שרייבער) געגלויבט, דאס ער וועט אלעס באקומען און זיין ציל דערגרייכן. און זיין ציל האט ער ווירקלאך דערגרייכט . . .

("איטא")

פון "בכה תבכה" ביז "נחמו נחמו"! ::

פון ז. קאטלער (ירושלים)

אין גלות

אין דאס פארשאלטענע רוסלאנד.

ערב תשעה באב פון יאר תרמ"א. באלד נאך די פאגראמען אויף אידן אין זיד־רוסלאנד.

איך בין דאמאלסט נאך זייער א יונג קינד געווען — קוים פינף יאר אלט.

אונזער הויז און פאבריק האבן זיך געפונען אינם ארימסטן געגנט פון מיין געבורטס שטעטל, צוליב וואס איך האב מיין פריע צייט אימער געמוזט פארברענגען מיט די ארימסטע קינדער פון שטעטל.

איך בין געווען דאס איינציקע רייכסטע און גבירישע קינד צווישן זיי. האבן זיי מיר אויף אלץ מקנא געווען : אויף מיין קליידונג, מיין ריינקייט און . . . דערהויפט אויף מיין זאטן און געשמאקן עסן . . .

דאס איינציקע אין וואס איך האב ז י י מקנא געווען איז דאמאלסט געווען בלויז דאס פאלגנדע :

אין די טרוקענע און הייסע זומער טעג גייען זיי פולשטענדיק בארוועס און מיר האבן מיינע עלטערן נ י ט דערלויבט אזא גרויסן "פארגעניגן" . . .

האב איך מיט דעם גרעסטן אומגעדולד געווארט אויף דעם "גליקלאכן טאג", ווען אויך מיר וועט דערלויבט זיין צו גיין — אויב ניט טאקע פולשטענדיק בארוועס איז אמווייניקסטן כאטש בלויז אין די זאקן; אלנפאלס : א ן שיך ! . . .

ערב תשעה באב. "צו די קינות" גייען דאך אלע אין אונזער שטעטל בלויז אין די זאקן, אפילו מ י י ן טאטע ! . . . וועט דאך זיכער אויך מיר דערלויבט ווערן צו באפרייען זיך פון מיינע שיך, אויב ניט טאקע פון די זאקן ! . . .

און דער "גליקלאכער טאג", וועלכן איך האב אזוי דערווארטעט, איז ענדלאך געקומען !

ערב תשעה באב !

שוין פרימארגנס האב איך פאסמאקעוועט דעם גרויסן פארגעניגן : היינט אוונט גייען אלע צו די קינות א ן שיך, בלויז אין די זאקן ! פיליכט וועט מיר דערלויבט זיין צו גיין טאקע פולשטענדיק בארוועס ? . .

נאכן פארפאסטן ווענדעט זיך אונזער "מענש" (אזוי האט מען ביי אונז גערופן אן אנגעשטעלטן) צו מיין פאטער מיט די פאלגנדיקע ווערטער :

— מען דארף זיך אביסעלע צואיילן מיט דער סעודה המפסקה . . . עס ווערט שפעט . . . איידער מיר וועלן קומען אין קלויז אריין ! . . .

אי, בין איבערגליקלאך, און צו מיין פרייד איז גאר קיין ברעג ניטא : אט באלד, באלד וועל איך גיין אן שיך, און פיליכט אויך אן זאקן. בורפיס און פריי, ווי מיינע ארימע חברים ! איך ווי גרינג און לייכט דאס וועט מיר זיין ! איך וועל שפרינגען, לויפן, גיין — טאקע פליען, ווי א פרייער און לייכטער פויגל ! . . . עס איז מיר גוט, עס איז מיר וואויל — עס איז שוין תשעה־באב ! . . .

און . . . ווי א שטארקער דונער האבן מיך געטראפן מיין פאטערס ווערטער אין זיין דערקלערונג :

— ניין, ר' יאסעל ! די קינות וועלן מיר היינט זאגן ניט אין קלויז נאר אין דער היים !

— ווארום ? — האב איך געוואלט אויסשרייען מיט פארדראס און ווייטאג און פראטעסט.

אבער מיין ליבער און פרומער פאטער האט מיר ניט געגעבן די געלעגנהייט צו פרעגן און פראטעסטירן, ווייל ער האט גלייך פארגעזעצט :

— איר ווייסט דאך, ר' יאסעל, אז מען ריכט זיך אויף א פאגראם, און אין אזא שעה סכנה איז שוין מער מצוה צו זאגן קינות אין דער היים, איידער גיין אין קלויז אריין און לאזן די ווייב מיט די קינדער אליין !

— אונזער שטאט איז דאך א ריין אידישע, וועלן מיר די לאפיציאנעם (אזוי האט מען דאמאלסט גערופן אין אוקראינע די פאגראמשטשיקעס) אפילו בלויז מיט שטיינער פארטרייבן !

— האב איך ארויסגערופן מיט פארדראס — וואו זיינען מיר ?

— מיר זיינען אין גלות ! — האט מיין פאטער מיר געענטפערט מיט א טיפן און שווערן זיפץ.

אנשטאט פארגעניגן האב איך דאמאלסט געהאט גרוים פארדראס און פחד . . .

* * *

און דאס ג ע ב ע נ ט ש ט ע אמעריקע

ערב תשעה באב פון יאר תרע"א, באלד נאך דעם פרענק־בלבול אין אטלאנטא, דזשארדזשיא, וועלכער איז אין אלע הינזיכטן געווען זייער ענלאך צו דעם בגילים בלבול אין קיעוו. איך האב באצייטנס אפגערעדט מיט מיינעם א פריינט אין מאנראו סטריט, אין סאמע הארץ פון דער ריזיקער אידישער געטא פון ניו־יארק, איך זאל אין אוונט אים נעמען מיט מיר אין שול אריין, וואו א "באוואוסטער" חזן וועט זאגן קינות.

איך קום אין מאנראו סטריט און... איך שטוין !

אט די זעלבע מאנראו גאס, וועלכע איז אנגעפיקעוועט מיט טויזנטער אידישע נפשות, און וואס יעדן טאג (אויסער שבת און יום־טוב) פון פינף אור פארטאג ביז אום עלף אור אין אוונט איז זי אימער און שטענדיק איין גרויסער און ריזיקער מארק און יריד, אין וועלכן עס שווירבלט און גריבלט מיט הונדערטער און טויזנטער אידן, — אט די דאזיקע גאס איז איצט ליידיק און שטיל ווי א ריכטיקער בית־עולם, און כמעט אז מען זעט אין איר קיין לעבעדיקן נפש ! . . .

— וואס איז דא פלוצלונג געשעען ? ! — וואונדער איך זיך — תשעה באב איז דאך דא קיינמאל ניט קיין יום־טוב !

איך קום אריין צו מיין פריינט, וועלכער קומט מיר אנטקעגן מיט דער פאלגנדער דערקלערונג :

— איך וועל צו קינות שוין ניט גיין !

— ווארום ? — וואונדער איך זיך.

— מיר האבן זיך דא אקארשט איבערגעשראקן, אז מיר האבן מורא פון שטוב ארויסצוגיין !

— וואס איז טאקע דא געשעען ?

— בין איך נייגעריק צו וויסן.

— א באנדע פון אפשר צען "באמס" (כוליגאנעס) — דערציילט ער מיר — האבן זיך אריינגעריסן אין אונזער גאס און האבן אנגעהויבן מאכען א ריכטיקן פאגראם.

אודאי איז געווארן א שרעקלאכע בהלה . . .

— קצור הדבר — ווער איך אומגעדולדיק.

— פארשטייסטו דאך שוין, אז מיר זיינען צופרידן דערמיט, וואס מיר האבן זיך געראטעוועט מיט די לעבנס, און נאך אזא שרעק קאן איך ניט לאזן די הויז מיט מיין פרוי און קינדער אליין. פארשטייסט ?

— איך פארשטיי ניט ! — האב איך געענטפערט מיט גרוים פארדראס — וואס הייסט עס, אז די ריין אידישע מאנראו סטריט האט זיך אזוי דערשראקן פאר א באנדע פון אפשר צען באמס ? וואו זיינען עס געווען די הונדערטער און טויזנטער אידן, וועלכע געפינען זיך אימער אין דער דאזיקער גאס ?

ווייסטו דען ניט וואו אידן זיינען דא ? — האט ער מיר געענטפערט מיט א טיפן און שווערן זיפץ — אידן זיינען אין גלות, אפילו אויך דא, אינם פ ר י י ע ן אמעריקע . . .

* * *

אין ארץ־ישראל

ערב תשעה באב פון פאריקן יאר תר"צ, נאך קיין גאנץ יאר זייט די בלוטיקע געשעענישן פון יאר תרפ"ט.

אין דער גרויסער מאסע פון ירושלים'ער אידן, וועלכע האט אויך איצט געשטראמט צום כותל־מערבי, ווי אין פריערדיקע יארן, שטויס איך זיך אן אויף א גאנצער מחנה חלוצים, ארבעטער און קאלאניסטן פון אונזער נאציאנאלן בארן אין עמק יזרעאל.

— וואס טוט איר פלוצלונג דא אין קיין עין־הרע אין אזא גרויסער צאל ? — וואונדער איך זיך.

— אימיצן ביי אונז איז איינגעפאלן אזא משוגענער געדאנק — האבן זיי מיר געענטפערט — אז דאס אלטע און אפגעשטאנענע ירושלים וועט דעם היינטיקן תשעה באב מורא האבן צו גיין, ווי אימער ביז איצט, צום כותל, און ווען דאס וואלט געשעען, וואלטן דאך ישמעאל'ס קינדער באמת געקאנט דענקען, אז מיר פילן זיך דא צווישן זיי ווי פרעמדע צווישן איינגעבוירענע . . . האבן מיר באשלאסן צו קומען אהער היינט און צוזאמען מיט אונזערע היגע חברים ד ע מ א נ ס ט ר א ט י ו ו גיין צום "כותל", אום צו ציינן די ישמעאלים און זייערע פריינט, אז א ו נ ז ע ר לאנד געבן מיר ניט אויף און מיר וועלן ניט אויפגעבן, אפילו ביי סכנת נפשות.

— זעט איר שוין, אז איר האט אומזיסט חושד געווען א ו נ ז ע ר ירושלים — האב איך געזאגט מיט שטאלץ — אויך "דאס אלטע און אפגעשטאנענע ירושלים" האט זיך נ י ט אפגעשראקן פון סכנת נפשות...

— אמת ! — האבן זיי אלע צוגעגעבן — און דאס פרייט אונז זייער, אפילו אין אזא טרויעריקן מאמענט ווי איצט, ערב תשעה באב !

אט אזוי איז אין ארץ־ישראל.

לואיס קויפט קראוואטן

לואיס איז אן אמת'ער חכם, טאקע פון דער הגדה. גייט ער אריין אין א געשעפט און פרעגט זיך נאך דעם פרייז אויף אן איבערהעמד. זאגט מען אים : דיננט ער זיך ניט און הייסט פארפאקן. אבער אינמיטן דער ארבעט, בעת דער קלערק פאקט אים איין דאס העמד, דערזעט ער נאך זיידענע טייס, וועלכע ווערן אים זייער געפעלן.

— ווילט איר אויסבייטן דאס העמד אויף דריי טייס ?

— מילא, אז איר ווילט . . .

לייגט דער קלערק אוועק דאס העמד און פאקט אים איין דריי טאיס. נעמט לואיס דער חכם די דריי טאיס און גייט ארויס.

— מיסטער ! מיסטער ! — לויפט אים נאך דער קלערק — איר האט פארגעסן צו באצאלן !

לואיס בלייבט שטיין און קוקט אים אן פארוואונדערט :

— פארוואס באצאלן ?

— וואס הייסט פארוואס — פאר די טאיס !

— א וויסטער חלום צו אייער קאפ ! האבן מיר ניט אפגעמאכט, אז איר זאלט מיר אויסבייטן דאס איבערהעמד אויף דריי טאיס ?

— יא, יא, גוט ! באצאלט זשע מיר פאר'ן איבערהעמד !

— איר זייט משוגע, צי וואס ! וואס הייסט איך זאל באצאלן פאר אן איבערהעמד, וואס איך האב ניט גענומען?

די טרעגער פון די משיחישע באוועגונגען ביי אידן

אן אפהאנדלונג פון אלע באוועגונגען פון משיחישער אויסלייזונג פון בר כוכבא ביז הערצלען

פון יוסף שפירא

(איין־און־דרייסיקסטע פארזעצונג)

עס האט אבער גענומען א שטיקל צייט און די באציאונג פון דעם קעניג יפת, וועלכער האט פיר זין, און זייער צאל איז אויך דריי הונדערט ערשטנס, האט דער קעניג דאמאלסט געהאט פאר זיין בעל־יועץ דון מיגואל די סילוויא, וועלכער איז פריער געווען דער אמבאסאדאר אין רוים און געזוכט צו שטערן הראובנים שליחות. ער האט וועגן אים דערציילט פארשיידענע זאכן דעם קעניג און אריינגעווארפן א צווייפל, אויב ער איז טאקע א פארטרעטער פון א שטארקער מלוכה.

דעם קעניגס צארן איז אויך ארויסגערופן געווארן צוליב דעם וואס די אנוסים האבן געלייגט צופיל האפענונגען אויף הראובנין, און וועמען זיי האבן געזען זייער אויסלייזער. יאהאן דער דריטער האט די גאנצע צייט געשטרעבט איינצופירן די אינקוויזיציע אין זיין לאנד און ווארפן אין אירע פלאמען די אנוסים וואס מען וועט כאפן אפהיטן אידישע מנהגים. אין דער צייט ווען הראובני איז געקומען קיין פארטוגאליע איז שוין ביי אים געווען פארטיק דער פלאן וועגן דער אינקוויזיציע, ווען ער האט אבער דערזעען פאר זיך א פארטרעטער פון א אידישער מלוכה, מיט וועמען ער האט געהאלטן ביי שליסן א בונד האט ער שוין ניט געקענט דורכפירן דעם פלאן — און דאס איז ווירקלאך געווען איינע פון הראובנים פארדינסטן וואס ער האט פאר א צייט אפגעהאלטן די אינקוויזיציע אין פארטוגאליע.

דער קעניג האט אבער דערזעען, אז הראובני האט ארויסגערופן ביי די אנוסים גאנץ אנדערע געפילן. דא איז נאך צוגעקומען די געשיכטע פון שלמה מלכו, וועלכער האט זיך מגייר געווען (מער וועגן דעם אין קומענדיקן קאפיטל) ער האט געגלויבט אז הראובני האט אים דערצו צוגערעדט און ער האט אנגעהויבן חרטה האבן אויף דעם גאנצן ענין.

ווען הראובני האט דאן געהאט נאך א געשפרעך מיט דעם קעניג האט דער קעניג צו אים געזאגט : "איך בין צופרידן וואס דו ביסט מיר געקומען העלפן, דו מאכסט אבער חרוב מיין הערשאפט, ווייל די קריסטן זאגן וועגן דיר, אז דו האסט געמאכט פון די אנוסים צוריק אידן און ווער עס קומט צו דיר, מענער, פרויען און קינדער קושן דיינע הענט און איך האב געהערט ווי אזוי די אנוסים דאווענען מיט דיר, לייענען דיינע ספרים טאג און נאכט און אז דו האסט פאר זיי געמאכט א שול". . .

הראובני האט דערויף געענטפערט : "איך בין געקומען צו דיר פון מזרח קיין מערב און מיין טיר איז אפן פאר אלע מענשן, קריסטן און אנוסים און איך ווייס ניט, ווער עס זיינען די קריסטן און ווער די אנוסים און איך קען אנדערש ניט . . . און דו הערסט זיך צו צו די רייד פון די מוסרים, וואס דערציילן דיר פאלשע זאכן און דו גלויבסט זיי".

הראובני האט זיך געהאלטן זייער שטאלץ און אין זיינע רייד צו דעם קעניג האט ער אים געמאכט צו פילן, אז ער איז א פארטרעטער פון א גרויסער מלוכה און אז ער איז גאר אים געקומען העלפן, דאס האט שוין אבער מער ניט געהאלפן, אז דער קעניג זאל ווידער זיך צו אים באציען ווי אין אנפאנג.

די קעניגין האט דאס קלאר געמאכט צו הראובנין, ווען ער האט זיך געפרעגט, ווארום דער קעניג האט פלוצלונג געענדערט זיין מיינונג. זי האט אים געזאגט, אז דאס איז דערפאר, וואס ער האט מגייר געווען מולכו'ן און דערפאר וואס ער האלט אפ באראטונגען מיט די אנוסים, וואס זיינען קעגן קעניג.

אין דער זעלבער צייט האבן די אנוסים זיך אנגעפאנגען פילן שטארקער און אייניקע פון זיי וועלכע זיינען אנטלאפן פון דער תפיסה איבער דער גרעניץ, האבן זיך אומגעקערט צוריק און ארויסגענומען זייערע פרויען און טעכטער פון דער תפיסה. דאס האט ארויסגערופן דעם צארן פון די שונאי ישראל און זיי האבן אנגעפאנגען פאדערן פון דעם קעניג יאהאן, אז ער זאל סוף כל סוף איינפירן די אינקוויזיציע.

הראובני האט דאן געקראגן א באפעל, אז ער זאל פארלאזן דאס לאנד ניט שפעטער ווי אין צוויי מאנאטן. ער איז שוין דאן געווען אין פארטוגאליע א יאר צייט. ער האט אבער אפגעצויגן די נסיעה פאר פיר חדשים, מיט דער האפענונג, אז דער קעניג וועט נאך ענדערן זיין מיינונג. עס האט אבער ניט געהאלפן און ער איז געווען געצוואונגען צו נעמען די שיף און צוריקפארן קיין איטאליע.

הראובני דערציילט אויך, אז איידער ער האט פארלאזן דאס לאנד האט אים געשיקט רופן דעם קעניגס א ברודער, וועלכער איז געווען קארדינאל, און האט אים געבעטן אז ער וועט אים געבן א הויכן אמט, אויב ער וועט אננעמען זיין גלויבן. הראובני האט אים דערויף געענטפערט : "עס פאסט ניט פאר מלכים, ווייל איך בין דער זון פון א קעניג, וואס שטאמט אפ פון דוד בן ישי און מיינע עלטערן האבן אזא זאך ניט געטאן. איך בין ניט דערויף געקומען פון מיין לאנד, איך בין געקומען טאן א גוטע זאך און ווי וואגסטו צו ריידן צו מיר אזעלכע ווערטער?"

די שיף מיט וועלכער הראובני האט פארלאזן פארטוגאליע איז פארשטויסן געווארן פון א שטורעם צו די ברעגן פון שפאניע און ער איז דארט ארעסטירט געווארן פון די באאמטע פון דער אינקוויזיציע און ער איז שיר ניט אומגעקומען אין אירע פלאמען. דער קעניג קארל האט אבער באפוילן מען זאל אים באפרייען און מען זאל אים לאזן דורכפארן דאס לאנד.

דערמיט ענדיקט זיך הראובנים טאגע בוך און די ידיעות וועגן דעם וואס איז מיט אים שפעטער געשען זיינען שוין איינגעהילט אין געהיימניש. עס איז באקאנט אז ער איז שפעטער געווען אין אוויניאן, די פראווינץ וואו דער פאבסט האט געהערשט און נאכדעם איז ער ווידער געווען אין רוים. מיט עטלאכע יאר שפעטער טרעפן מיר אים צוזאמען מיט מולכון אין ווענעציא, וואו ער האט געוואלט באאיינפלוסן די דארטיקע רעפובליק, צו שליסן א בונד מיט דער אידישער מלוכה און אין 1532 ווערט ער ארעסטירט מיט מולכון אין רעגענסבורג און זיין לעבן איז פארענדיקט געווארן אין דער תפיסה. (וועגן דעם צוועק פון זיין באזוך אין רעגענסבורג וועלן מיר נאך דערמאנען אין קומענדיקן קאפיטל).

* * * * *

מיר ווילן דא אויפמערקזאם מאכן אויף א פאר דאטומס. לויט גרעצ'ן און שאול פנחס ראבינאוויץ, אין "מוצאי גולה" קומט אויס, אז הראובני איז געקומען קיין רוים אין אדר, רפ"ד (1524) און האט דארט פארבראכט אכט מאנאטן. קיין פארטוגאליע איז ער געקומען אין נאוועמבער פון זעלבן יאר און פארלאזט פעברואר 1526. הראובני אליין באהויפטעט אבער אז ער איז אין רוים געווען א יאר צייט און נאכדעם איז ער ארומגעפארן איבער איטאליע און אזוי ארום האט ער ערשט געקאנט אנקומען אין פארטוגאליע אין נאוועמבער 1525. (שפ"ר זאגט נאוועמבער רפ"ח 1525 — דאס איז אומעגלאך, ווייל נאוועמבער רפ"ה, איז געווען 1524, אזוי אז עס האט געמוזט זיין רפ"ז). זייענדיק דארט א יאר מיט פיר מאנאט איז ער אפגעפארן פון דארט ערשט אין פרילינג 1527 — אזוי ווערט אויך אנגעגעבן אין הראובנים טאג־בוך.

* * * * *

וואס איז געווען הראובני — א שווינדלער אדער א מענש מיט מאדנע פארשטעלונגען ? וואס האט ער באצוועקט און וועמען האט ער געוואלט העלפן ?

איין זאך איז זיכער, אז קיין משיח האט ער ניט געוואלט זיין. ווען מען האט אים וועגן דעם געפרעגט, האט ער געענטפערט :

"חס ושלום ! איך זינדיק קעגן גאט מער ווי יעדער איינער פון אייך און איך ברענג אום צופיל מענשן . . . איך בין ניט קיין חכם און קיין מקובל, ניט קיין נביא און ניט קיין זון פון קיין נביא, נאר א פירער פון דער ארמיי און דער זון פון דעם מלך שלמה, פון די קינדער פון דוד בן ישי".

ווען ער האט געהאלטן ביים פארלאזן רוים און די אנוסים זיינען געקומען זיך געזעגענען מיט אים, האט ער זיי געזאגט :

"פארלאזט זיך אויף גאט און איר וועט זוכה זיין צו זעען ווי ירושלים . . ."

(שלוס אויף זייט דריי)